

HEIJASTETTU KUVA

joitakin omakohtaisia huomioita aiheesta

Tampereen ammattikorkeakoulu
Viestinnän koulutusohjelman tutkintotyö
AMK
Huhtikuu 2009
Nina Sivén

OPINNÄYTTEEN TIIVISTELMÄ

Nina Sivén

HEIJASTETTU KUVA

joitakin omakohtaisia huomiota aiheesta

Huhtikuu 2009

27 sivua + liitteet 2 sivua

Tampereen ammattikorkeakoulu

Viestinnän koulutusohjelma

AMK

Lopputyön muoto: projektimuotoinen

Lopputyön ohjaaja: Esa Kyllönen

Avainsanat: valokuva, projisoitu kuva ja aika

Käsittelen pienimuotoisen oopperaproduktion tekoprosessia valokuvaajana. Pohdin valokuvan ja ajan keskinäistä suhdetta, niin itsenäisen kuvan suhdetta aikaan, kuin esittäväälle taiteelle alisteisen kuvan suhdetta esityksen rytmiin ja energiaan.

Lisäksi käsittelen heijastetun kuvan traditiota illuusion luomisessa näyttämöllä, näkökulmana konserttisali.

THESIS SUMMARY

Nina Sivén

A PROJEKTED IMAGE

Some personal notes of the subjekt

March 2009

27 pages + 2 pages

TAMK University of Applied Sciences

Media Programme

AMK

Type of Final Project: Projekt

Thesis supervisor: Esa Kyllönen

Keywords: image, projected image and time

Abstract:

This work is about the making process of a small opera production from the photographer's point of view.

It deals with the relation between image and time from two aspects: a single image's relation to time and on the other hand a projected image's (subjected to performing art) relation to rythm and energy of a performance.

Also I discuss the tradition of a projected image used as creating an illusion on stage.

Sisällys

1. Johdanto.....	4
2. Valokuva ja aika	
2.1 Valokuva itsenäisenä teoksena.....	6
2.2 Valokuva osana esittävää taidetta.....	9
3. Ennakkosuunnittelu ja kuvaus	
3.1 Taustaa.....	12
3.2 Kuvaukset.....	15
4. Harjoitus ja rakennus	
4.1 Taustatyö ennen salivaihetta.....	16
4.2 Harjoittelu salissa.....	18
5. Tulosten pohdinta ja johtopäätökset	
5.1 Pelkistys.....	20
5.2 Materiaali.....	21
6. Yhteenveto ja oman työn arviointia	
6.1 Veden symboliikasta.....	26
6.2 Työskentelystä.....	28

1 Johdanto

Musiikin kuvittaminen esitystilanteessa on oma ilmaisumuotonsa. Hyvänä esimerkkinä tästä on Rinne Radion konserttitilanteissa visualisoijana toimiva Merja Nieminen. Hänen ääni-impulsseihin perustuva kuvamaailmansa luo Rinne Radion konserttitilanteisiin saumattoman yhteyden Tapani Rinteen johtaman orkesterin äänimaailmaan. Konsertissa aika menettää lineaarisen ominaisuutensa ja katsoja, ainakin allekirjoittanut, vaipuu harmoniseen tunnetilaan josta herää vasta yleisövalojen nousemisen aikoihin.

Konserttikokonaisuudessa "Hetki tuulen sisällä" Sini Liimatainen ja Sakari Luhtala heijastivat näyttämölle ripustettuihin pyykkeihin animoituja ihmishahmoja liikkeessä. Laulut kertoivat arkisesta rakkaudesta. Fyysiseen liikkeeseen: kävelemiseen, tanssimiseen tai esim. uimiseen perustuvat mustalla viivalla valkoiseen pohjaan piirretyt hahmot tekivät esitykseen tunteen siitä, että rakkaus, niin pysähdyttävää kuin onkin, se on vain osa arkea, pieni ohimenevä juttu kaiken liikkeellä olevan arjen keskellä. Elävä viiva on inhimillinen.

Tuula Niiranen esitti itse suomeksi kääntämiään Edith Piafin lauluja Sinfonietta SOI -orkesterin säestämänä Sellosalissa alkuvuodesta 2006. Tehtävänäni oli rakentaa kuvasarja konserttiin. Luin Piafin omaelämäkerran ja kuvasin Helsinkiä Piafin silmin syksyllä 2005. Tein mustavalkoisen, elämäntuoksuisen kuvasarjan katujen, puistojen ja porttikäytävien näkökulmasta. Valosuunnittelun huomio oli Niirasessa, orkesteri soitti pulttivaloissa ja kuvat heijastettiin konserttisalin takaseinään. Konsertista tuli elämänläheinen, glamouria laistava ja lämmin. Saimme hyvää palautetta kokonaisuudesta.

Valokuvan liittäminen musiikkiin esitystilanteessa onnistuu harvoin. Kuva vaatii usein liikkeen notkistuakseen musiikin rytmiin. Staattisen valokuvan, olkoon se kuinka abstrakti tahansa, liittäminen musiikkiin liittyy aina riski. Klassisessa musiikissa se jostain syystä toimii, en tiedä miksi.

Kirjoitan kuvasta lähinnä valokuvaajana, mutta myös valosuunnittelijana. Kuvan liittämistä musiikkiin käsittelem lähemmin "Abélard ja Héloïse" – oopperan tuotantoa Sellosalissa.

2 Valokuva ja aika

2.1 Valokuva itsenäisenä teoksena

Valokuvassa on kyse valosta, varjosta, pinnasta ja ajasta. Valo, varjo ja pinta ovat ilmeisiä, aika on arvoitukselliseksi. Aika liittyy oletukseen ja uskoon, siitä emme voi koskaan olla varmoja. Valon intensiteetin ja värilämpötilan voimme mitata ja antaa niille tieteellisiä numeerisia arvoja. Ympäröivän fyysisen todellisuuden voimme havaita koskettamalla ja katsomalla. Aikaa mitataan tarmokkaasti jopa tuhannesosa sekuntien tarkkuudella, silti tulevaisuus on aina arvoitus. Voimme suhtautua tulevaisuuteen oletuksien, jotka perustuvat havaintoihin menneestä ajasta ja vallitsevasta nykyhetkestä. Tietoisuus oman henkilökohtaisen aikamme ja maapallon ajan rajallisuudesta luo kuitenkin yllämme varjon joka on samaan aikaan pelottava ja vapauttava.

Pidän kovasti 300 ja 400-luvuilla eläneen kirkkoisä Augustinuksen aikakäsitteestä joka oli puhtaasti subjektiivinen: *"Oikeastaan ei siis voida sanoa: on kolme aikaa, mennyt, nykyinen ja tuleva. Asianmukaisemmin ehkä sanottaisiin, että on kolme aikaa: menneen nykyisyys, nykyisen nykyisyys ja tulevan nykyisyys. Sillä nämä kolme asiaa ovat jollakin tavalla sielussa, muualla en niitä näe. Menneen nykyisyys on muisti, nykyisen nykyisyys on havainto ja tulevan nykyisyys odotus."* (Wikipedia)

Augustinus tarkastelee aikaa lähtökohtanaan tämä hetki. Menneisyys muuttuu eletyn ajan mukaan ja tulevaisuuden suunnitelmat ja ennusteet samoin. Tarkastelemme kaikkea tämän hetken valossa, muistimme ja odotuksemme valottuvat tämän hetken havaintojen perusteella.

Valokuvan aika on kulminoitunut sulkimen aikaan ja siihen nimenomaiseen hetkeen, joka on valittu sulkimen rapsahdukseksi. Sulkimen rapsahdus on havainto, joka muuttuu muistoksi.

Tuomas Akvinolainen (1225 -1274) puhuu enkelten ajasta pohtiessaan jumalan ikuisuutta ja asioita, jotka ovat sitä lähellä. Enkelit ovat ikuisuuden kaltaisia, valtamerten ja vuorien tapaan. Enkelit ovat ihmistyneitä jumalia, joiden kaltaiseksi pyrkiminen on huomattavasti helpompaa kuin muuttumattoman ikuisuuden jäljittely.

Enkelten ajalla Akvinolainen tarkoittaa päättymätöntä tai ainakin pitkäkestoista aikaa. Se on käsittämättömän pitkää kesto, jossa asiat ovat silti järjestäytyneet peräkkäin, ja siksi se eroaa ikuisuudesta, jossa ei ole järjestystä ja joka ei varsinaisesti ole aikaa ensinkään, vaan jotain muuta. (Kemppainen, 1999)

Ikuisuus ei siis ole aikaa, vaan pako ajasta ja sen ahdistavasta ennalta arvaamattomasta kestosta. Enkelten ajassa on kesto, mutta se on niin pitkä, ettei sen päättymistä tarvitse pelätä. Enkelten ajassa asiat ovat järjestyksessä toisin kuin ikuisuudessa, joka on arvaamaton koska se on jotakin muuta mitä me emme tiedä. Enkelten aika on käsitettävä ja maalliseen elämään verrattavissa oleva välimuoto johon on helpompi pyrkiä kuin käsittämättömään ikuisuuteen.

Maailmankaikkeus muuttuu ja ihminen sen mukana. Muutoksen rytmi oli jo varhain ihmisen tunnistettavissa. Vuodenajat, kasvit, eläinten muutot ja ihmisen omat biologiset ja sosiaaliset rytmit antoivat ja antavat edelleen vastaansanomattoman viestin: Muutos on elämän perusluonne, kosmos ja ihminen läpikäyvät kokoajan uusia vaiheita. (Kemppainen, 1999)

Valokuva on yksi todiste tästä muutoksesta, palanen mennyttä johon nykyhetkeä voi verrata.

John Berger käsittelee valokuvan ja ajan suhdetta ja erottaa valokuvan ns. kaunotaiteesta, väittäen sen olevan vuorovaikutuksessa enemmän ajan kuin muodon kanssa. Valokuva kuljettaa todistetta ihmisen tekemästä valinnasta, ei niinkään sitä *mitä* kuvaa vaan sitä minä *nimenomaisena hetkenä* kuvaa. Valokuva taltioi mitä on nähty ja se mikä muuttuu, on intensiteetti jolla katsoja saadaan tietoiseksi poissaolon ja läsnäolon vastakkaisista navoista. Poimittu, rajattu hetki, joka nostetaan esiin ajan virrasta. (Berger, 1987)

Valokuva toimii itsenäisenä teoksena ja viittaa aikaan, muotoon, maalauksiin ja veistoksiin. Sillä on oma viitekehys lehtikuvassa, mainoskuvassa, albumikuvassa ja taidekuvassa. Kaikki uivat kuitenkin yhteisessä vedessä kiertäen kehää ajan ja valon virrassa.

Valokuva on teknisesti ottaen kehittynyt Aristoteleen 300 eaa. camera obscurasta reaaliaikaiseen digikuvaan. Peruselementit valokuvaamisen tarpeeseen ovat kuitenkin yhä tallella; tarve rajata ja tallentaa ympäristöstä kuvia siitä mitä näemme ja samalla osia ajasta. Valokuva viittaa aina ajan kokemiseen: muistiin, tähän hetkeen ja tulevan odotukseen. Ajan ”palasen” irrottaminen kuvaksi ilmentää tarvettamme säilöä ja näin edes näennäisesti hallita aikaa.

Valokuva on dagerrotyyppiä lähtien, niin kauan kun filmiä on käytetty ollut fyysinen esine, johon voi tarttua. Sillä on ollut konkreettisenä esineenä oma suhteensa aikaan. Digitekniikassa harvat kuvat päätyvät fyysisiksi esineiksi, printeiksi joita voi tarkastella ympäröivässä valossa. Kuvat ovat sähköisiä joiden tarkastelemiseen tarvitaan juuri oikeanlaista tekniikkaa. Tässäkin aika tosin näyttelee merkittävää osaa: tekniikka kehittyy ja keksitään uusia muotoja tehdä ja tarkastella kuvia.

2.2 Valokuva osana esittävää taidetta

Esityksen visualisointi on illuusion luomista. Fondin maalaaminen on suuritöistä ja sen muuntuminen eri tiloiksi on valojen avulla rajallista. Maiseman heijastaminen kuvan avulla on muuntautumiskykyisempää, sama tila taipuu moneksi.

Kuvaprojisointi on otettu osaksi valosuunnittelua viime vuosikymmenen lopulla. Valoheittimiin liitettiin liike ja digitaalinen kuvatekniikka antoi mahdollisuuden laajemmin liittää kuvapinnat, niin valokuvat kuin videot osaksi esityksiä.

Perinteistä filmiä diakuvien oli käytetty jo ennen sitä. Multimedia-asiantuntija Uffe Dolk teki monimutkaisia monen diaprojektorin heijastuksia takaprojisointina jo 1990-luvun alussa. Ne olivat suuritöisiä ja vaativat pitkiä rakennusaikoja, mutta olivat suuruudessaan näyttäviä leveine panoraamoineen.

1990-luvun alussa harrastettiin myös diakuvien heijastamista esim. konserttien taakse yksittäisinä kuvina tai kuvasarjoina. Diaheitin surisi ja kolisten vaihtoi kuvia yleisön keskellä mm. Lasse Mårtensonin konsertissa 1000 -paikkaisessa Tapiolasalissa Espoossa joskus 1990-luvun alkupuolella. Diaprojektorin valoteho oli heikko ja valosuunnittelijana minun oli valittava näkyivätkö purjehduskuvat vai pianisti kunnolla. Päädyin muistaakseni kompromissiin.

Samoihin aikoihin käytettiin myös piirtoheitintä projisointilaitteena. Lopputulos oli usein kömpelö, mutta tarve kuvan liittämiseen esityksiin oli ilmeinen.

Varsinainen kuvan projisointi-heitin ennen diaprojektoreita oli kuitenkin legendaarinen Pani, joka oli massiivinen, suuri ja painava. Sillä pystyi heijastamaan esim. lasilevylle maalatun maiseman takafondiin. Levy oli kooltaan n. 10 x 10 cm ja se asetettiin heittimen eteen kelkalla jonka kumpaankin päähän sai asetettua lasilevyn. Kuvan vaihto tapahtui käsityönä: kunkin heittimen luona oli valomies vaihtamassa kuvaa. Jos rytmi oli nopea, tarvittiin kaksi miestä lamppua kohti, jotta kuvat saatiin ladattua ja tuotua esiin oikealla hetkellä.

Suomen Kansallisoopperassa käytettiin kuvaprojisointia ensimmäisen kerran 2006 digitaalisessa muodossa osaksi teoksen valosuunnitelmaa teoksessa "Taikahuilu" ja siitä lähtien tekniikka on käytetty lähes jokaiseen ensi-iltaan tulevassa uudessa teoksessa. (T. Nyman, 2009)

Kun digivalokuva tai video yhdistetään esittävään taiteeseen, kuvan luonne muuttuu omasta itsenäisyydestään alisteiseksi esittävälle taiteelle. Valokuvan sulkimen aika saa rinnalleen merkityksellisemmän ajan, hetken jolloin kuva yhdistetään esitykseen. Tämä tuo esityksen rytmiin, tunnelmaan ja viestiin, läsnä olevuuteen syvyyttä. Kuva on osa valosuunnittelua ja alisteisena esitykselle. Artisti, joka esiintyy elävälle yleisölle luo raamit, joille alisteinen kuva on, kun se heijastetaan lavalle. Kuvan, olkoon se valokuva tai liikkuva, on oltava tasapainossa esityksen energian kanssa. Kuvan on tuettava esitystä ilman että se alleviivaa omaa olemassaoloaan. Esityksen energiaa on vaikea spesifisti hahmottaa etukäteen, sen voi aistia vasta esitystilanteessa. Vuorovaikutus yleisön kanssa on ilmeinen, mutta ei ennalta suunniteltavissa kuin tiettyyn rajaan saakka.

Olen 400 -paikkaisen Sellosalin kuukausipalkkainen valosuunnittelija. Näkökulmani on kapea, mutta toisaalta hyvin rajattu. Valosuunnittelijana ja -kuvaajana tuotan mielelläni itse ainakin osan kuvamateriaalista jota käytän esitystilanteessa. Käytän kyseistä kuvaa mielelläni vain juuri siihen nimenomaiseen esitykseen, johon olen sen kuvannut. Kuvaustilanteessa on otettava huomioon lavastukselliset ratkaisut eli mihin pintaan kuvaa ollaan heijastamassa. Vastenmielisyyteni mediaserverin kirjastossa oleviin valmiisiin videoklippeihin on tosin vähitellen murenemassa ja huomaan käyttäväni neutraaleja tähtitaivaita ja abstrakteja efektejä yhä useammin.

Konsertti on ainutlaatuinen, hetkeen perustuva esitys. Meillä ei ole teatterin kaltaista repertuaaria. Poikkeuksena tuotannossamme on yksi ooppera vuodessa, jolloin pääsemme taiteelliseen tuotantoprosessiin mukaan ja esityksiä on useita. Kerron syksyllä 2008 kantaesityksen saaneesta "Abélard ja Héloïse" – oopperasta kuvaajan ja projisoijan ominaisuudessa. Valitsin kyseisen tuotannon kahdestakin syystä: toisaalta tein siihen kuvaa jonka arvelin olevan vahvuuksiani ja toisaalta toteutin siihen

lavastusta, josta minulla ei ollut aikaisempaa kokemusta, mutta arvelin pärjääväni siinä. Prosessin yllätyksellisyys perustui lähinnä aikataulullisiin seikkoihin ja kommunikointiin, tai lähinnä sen puutteeseen.

3 Ennakkosuunnittelu ja kuvaus

3.1 Taustaa

Sellosalin johtava tuottaja Helena Värri tilasi salimme 5-vuotis juhliin Jani Sivéniltä sävellysteoksen jonka pääsoittimena sello. Jani Sivén on salissamme usein työskennellyt orkesterin ja kuoron johtaja ja säveltäjä, joka siis tuntee hyvin niin salimme akustiset ominaisuudet kuin sen henkilökunnankin. Jani Sivén toimi myös kapellimestarina omassa teoksessaan.

Teoksesta tuli kaksinäytöksinen ooppera sellolle, lyömäsoittimille, kolmelle solistille ja kuorolle. Ohjaajaksi lupautui Ville Saukkonen, erittäin tuottelias ohjaaja ja niin ikään hänkin salissamme usein vierailnut taiteilija. Teoksen libreton kirjoitti keskiaikatutkija Samu Niskanen.

Héloisenä teoksen tulkitsi sopraano Mari Palo, Abélardina, baritoni Jaakko Kortekangas ja Fulbertin roolin tulkitsi baritoni Juha Kotilainen. Kuoro-osuudet lauloi 26 jäseninen Audite – kuoro.

Tarina sijoittuu Pariisiin 1100-luvun alkuun. Abélard perusti kaupunkiin oman koulunsa. Pariisi oli noussut Euroopan mahtavimmaksi kaupungiksi ja kirjaviisaus oli tulossa kaupunkiin takaisin maaseudun luostareista. Abélard sai oppilaakseen orvon Héloisen. Héloisen kasvatti- isä Fulbert toi tytön oppiin käyttäen asemaansa kirkon kaniikkina hyväkseen. Opettajan ja oppilaan väliin kehkeytyi rakkaustarina. He menivät salaa naimisiin, mutta liitto tuli Fulbertin tietoisuuteen. Fulbert raivostui ja kastroi Abélaridin kostoksi. Pari erosi, Abélard jatkoi opettajana ja Héloise muutti luostariin ilman kutsumusta suojellakseen Abélaridin kunniaa. Pari kävi myöhemmin kirjeenvaihtoa ja näiden kirjeiden varaan libretto pitkälti rakentuu.

Jani Sivén sävelsi teosta keväällä 2008 ja taiteellinen työryhmä kerääntyi kuuntelemaan sävellystyötä sen eri vaiheissa. Täytyy myöntää, että kun hän soitti sävellystään flyygelillä, markkeeraten samalla kuoroa viitteellisesti laulaen, minun oli hankala käsittää miltä se kuulostaisi soitettuna sellolla ja lyömäsoittimilla. Tunnelman ja tempon

pohjalta lähdimme liikkeelle. Keskustelimme mielikuvistamme Jani Sivénin presentaation jälkeen. Ajatuksemme olivat lakonisessa, harmaasävyisessä interiöörissä, jonka ikkunoista avautuu näkymä Pariisiin. Saman maiseman voisi kuvata eri vuorokauden aikoina ja erilaisissa sääolosuhteissa. Huoneen sisällä roihuaa suuret tunteet ja dramaattiset teot. Samalla ulkopuolella Seine virtaa tasaisesti huolimatta huoneessa vellovista suurista tunteista. Joen virta on kuin tasaisesti etenevä aika, vastapainona rakastuneiden ihmisten palolle hetkessä. Rakastuneiden ihmisten tuntemukset ajasta ovat harvoin tasaisen lineaariset, suuret tunteet saavat ajan lentämään - tai matelemaan. Ajatuksena oli, että projisointimme tukisi tätä ilmiötä.

Interiöörissä tapahtuva tunnekuuhu päätettiin kuvitta veden liikkeellä. Janne Renvall suunnitteli pukuja kuorolle eläväksi projisointipinnaksi. Kuoron pukuihin suunniteltiin veden liike lähikuvissa. Kuoron kommentit tapahtumien kulkuun saivat tuekseen veden välkkeen.

Ohjaaja esittelee pienoismallia lavasteeksi.

Ohjaaja silmäilee tekemääni havaintokuvaa salista tuotantopalaverissa elokuussa.

3.2 Kuvaukset

Näillä suunnitelmilla lähdimme Pariisiin ohjaaja Ville Saukkosen kanssa tekemään kuvauksia oopperan lavasteiksi. Matka sijoittui kesäkuun alkuun ja saimme viisi päivää aikaa kuvauksiin. Pariisi oli kesäkuisen kaunis - kesän ensimmäisiä lämpimiä päiviä. Keskityimme kuvaamaan Seineä, sen vellovan veden aaltoilua, siltoja ja rantavalleja.

Valitsimme yhden sillan, jonka äärelle palasimme aina uudelleen kuvaten sitä eri vuorokauden aikoina ja yritimme löytää eri sääolosuhteita, mikä oli toisaalta vaikeaa koska sateita ei juuri ollut vastapainoksi kauniille ilmalle.

Matkamme sujui ilman suurimpia sattumuksia ja saimme koottua materiaalia kohtuullisen paljon. Minulla oli suurilinjaisena suunnitelmana tehdä videoklipeistä yhtä pitkiä kuin kohtaukset, eli en suunnitellut luoppaavani niitä, siksi kuvista tuli pitkiä ja materiaalia oli ajallisesti paljon.

Tukeuduimme yhteen näkymään ja sen variaatioihin. Siinä teemme virheen. Olisi pitänyt valita parikin aihetta joita seurata, sillä myöhemmin kuvavalintamme osoittautui toimimattomaksi.

Olen pohtiva ja punnitseva ohjaajan ollessa temperamenttinen ja nopea päätöksissään.. Luonteidemme erilaisuus toimii hyvin salissa kun teemme teosta, mutta kuvatuotannossa se ei ollut yhtä hedelmällinen.

Myöhemmin kesällä kuljetin videokameraa mukani ja kuvasin aina tilaisuuden tullen lisää vesiaihteita. Kuvat tulivat tarpeeseen harjoitusten edetessä myöhemmin syksyllä Sellosaliin asti.

4 Harjoitus ja rakennus

4.1 Taustatyö ennen salivaihetta

Oopperaa harjoiteltiin Helsingin musiikkikonservatorion tiloissa ennen kuin se tuotiin Sellosaliin. Minulla ja tuotannon valosuunnittelijalla Petteri Heiskasella oli rajallinen aika käydä seuraamassa harjoituksia konservatoriolla ja pääsimme töihin vasta kun ryhmä tuli Sellosaliin harjoittelemaan. Olin lupautunut rakentaa projisointipinnan ja tarpeistoa teokseen. En ollut varsinaisesti lavastaja, toteutin lähinnä ohjaajan ideoita lavastukselliseksi ratkaisuksi; hankin salin muiden produktioiden ohessa lavasteita ja tarpeistoa.

Suunnittelimme projisoinnin kahta videotykkiä käyttäen. Toisella oli tarkoitus heijastaa Seinen siltakuvaa mustaan tylliin kiinnitettyihin kirjanlehtiin ja toisella tykillä heijastaa vesikuvaa kuoron pukuihin. Seinäkuvan tarkoitus on luoda interiööri ja sijoittaa teos Pariisiin, kuoron heijastettavalla kuvalla on enemmän tunteita alleviivaava funktio.

Lavastuksellisia elementtejä olivat kolme matalaa pöytää, jotka toimivat myös penkkeinä, kasoittain kirjoja, joiden kannet maalattiin yhtenäisen siniseksi ja mustaan tylliin kiinnitettävät kirjojen sivut jotka toimivat paperisena suurena elementtinä ilman kuvaa ja kuvan kanssa projisointipohjana.

Palokyllästimme kirjojen sivut jotta kuivat, vanhat paperit eivät aiheuttaisi tulipalovaaraa. Takaseinän koko on 15 x 12 metriä ja suurimman osan siitä oli tarkoitus peittää kirjan sivuilla. Urakka vaati kolmen ihmisen kahden päivän työn. Ansaiden väliin kiinnitettiin naruja joihin laitoimme palokyllästetyt sivut roikkumaan. Näky oli hieno! Salissa roikkui satoja kauniin kellertäviä kirjan sivuja nostettuna kattoon kuivumaan.

Lehdet kuivumassa palokyllästyksen jälkeen.

4.2 Harjoittelu salissa

Meillä oli siis käytössä tyhjä, musta sali, jonka lava on 10 m syvä ja 15 m leveä. Lavaa peitti musta tanssimatto. Tekniikka, lähinnä valoheittimet olivat näkyvillä, lavasteiden ripustuspaikkoina takasilta, joka on metrin irti takaseinästä ja valoansaat. Salissa on loistava akustiikka, mutta vain niin kauan kun sitä ei vaimenneta ylimääräisillä pehmeillä elementeillä. Soittimina olivat herkkä sello ja lyömäsoittimet, kongi sekä kuoro ja kolme solistia.

Ville Saukkonen on taitava ohjaaja, hänen vahvuuksiaan on saada kuoro liikehtimään lavalla niin että se muodostaa fyysisen osan teoksen visualisointia. Janne Renvall suunnitteli kuorojen puvut monimuotoisiksi; kuoro oli puettu harmaisiin viittoihin joiden alla oli ihon väriset trikkoopuvut. Lisäksi heillä oli maskit jotka peittivät yläpuolen kasvoista ja maskien yhteydessä harsomaiset huivit tuomaan lisää peittävyttä kasvoille. Renvallin puvut heijastivat hyvin valoa ja toimivat projisointipintana erinomaisesti. Saukkonen käytti hyvin kuoron pukujen eri variaatioita hyväkseen luodessaan näyttämökuvia.

Ongelmaksi muodostui kuoron asemointi. Olimme puhuneet videotykin rajoituksista, mutta Saukkonen asemoi kuoron leveiksi, koko näyttämön levyisiksi riveiksi, jolloin videotykin kuva ei läheskään riittänyt kattamaan rivistöjä. Seurasin harjoituksia ihmeissäni ja ajattelin prosessin olevan kesken ja asioiden vielä muuttuvan. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Havahdun tosiasiaan siinä vaiheessa kun Saukkonen hylkäsi seinäprojisointiajatuksen ja pyytää toista videotykkiä kuoroprojisointien käyttöön. En ollut vielä siinä vaiheessa ripustanut kaikkia lehtiä tylliin ja päätös tuntui ennenaikaiselta, emmehän olleet kunnolla edes nähneet miten seinäprojisoinnit toimivat!

Olin aliarvioinut työn suuruuden. Lehtien kiinnittäminen oli työlästä ja kesti kauan. Meillä oli käytössä vain yksi henkilönostin, emmekä osanneet sopia sen käytön aikatauluista Heiskasen kanssa tarpeeksi hyvin. Lavastus ei pysynyt aikataulussa.

Kuoro harjoituksissa jolloin seinäpintaa on rakennettu vähän.

Sijoitin siis videotykit toistensa viereen niin, että saan koko lavan peittävän kuvan. Ratkaisin kuvan tylsyyden kääntämällä toisen videotykin kuvan peilikuvaksi. Kuvien vesi nousi näin näyttämön reunoilta ja kohosi näyttämön keskikohtaa kohti. Vaikutelma oli tehokas ja toimi.

Olimme siis hylänneet korkeat huoneet joiden ikkunoista näyttäytyy lakoninen Pariisi. Tilalla oli ”cinemascope” kuva, leveä ja matala. Pöydät, kirjat ja puvut olivat viitteenä ajasta ja paikasta.

5 Tulosten pohdinta ja johtopäätökset

5.1 Pelkistys

Jani Sivén sävelsi musiikin sellolle, lyömäsoittimille ja kuorolle. Kuoro toimi teoksessa instrumenttina ja lavasteena. Se kommentoi rakkaustarinan kulkua voimakkaana, kasvottomana massana. Kuorolaiset paljastivat kasvonsa vasta viimeisessä näyttämökuvassa, sitä ennen ne olivat venetsialaistyyppisen naamioiden peitossa. Petteri Heiskanen valaisi pimeän näyttämön hienovaraisen täsmällisesti. Näyttämölle lankesi yläviistosta varovaisia valonkajoja, antaen näin täyden mahdollisuuden suoraan edestä tulevalle kuvalle näkyä näyttämöllä. Sävyt pysyttelivät hennoissa kullanuskeissa ja valkoisissa valojen osalta ja projisoinnit esiintyivät harmaasävyisinä ja raa’an mustavalkoisina. Kaikki tarvittava tuotiin esille, mutta ei mitään turhaa. Olimme siis riisuneet näyttämön niin pelkistetyksi kuin voimme. Tämän päätöksen kautta projisoinnin merkitys, veden symboliikka kasvoi. Samalla myös veden liikkeen rytmin rooli kasvoi ja sai alleviivattuja merkityksiä.

Kuoro

5.2 Materiaali

Käytin itse kuvaamaani materiaalia. Käsittelin sitä kovakouraisesti editointiohjelmalla ja sain aikaan välillä animaatiomaisia vesielementtejä joiden vellovien vyöryjen alle hukutin kuoron kerta toisensa jälkeen. Unohdin haaveet videoklippien määrämistoista ja tein reippaasti luuppeja joiden liitoskohdat hyppäsivät rajusti. Ilmaisuu oli kuitenkin jo niin karkeaa, etten antanut sen häiritä, vaan annoin hyppäysten olla ja tehostaa liikkeen voimakkuutta.

Latasin videoleikkeet mediaserverille ja valosuunnittelija ohjelmoi niiden alkamis- ja loppumisajankohdat valopöydän komennon alle. Valopöydästä määrittelimme myös kuvan nopeuden ja viimeistelimme kontrastin ja kirkkauden. Petteri Heiskanen suunnitteli ja ajoi valot ja siis myös samalla videot. En siis ollut sidottu esitysten ajamiseen ja minulle tarjoutui näin mahdollisuus valokuvaukseen. Kuvasin kenraalissa näyttämöllä ja näyttämön edessä. Huomasin että läsnäoloni häiritsi solisteja ja vetäydyin kauemmaksi kuvaamaan.

Kuoro ja Mari Palo, toinen kohtaus.

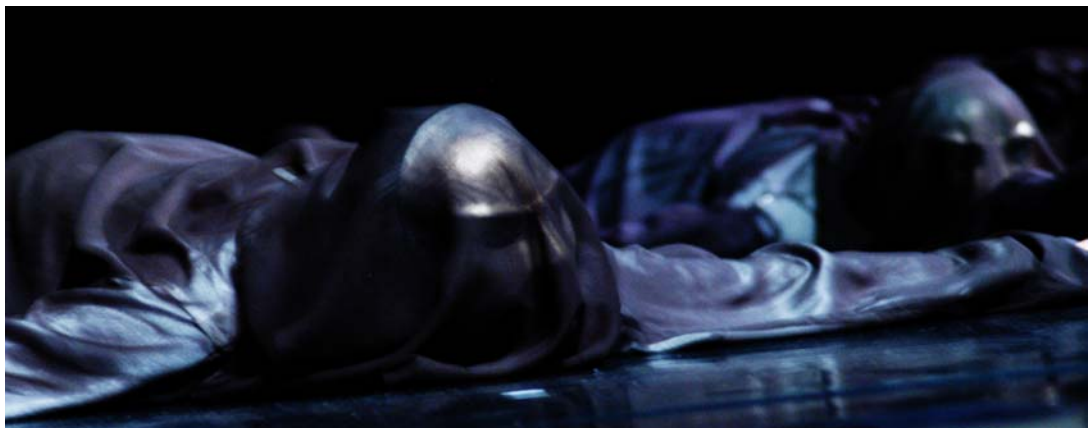
Fulbert on saanut tietoonsa rakkaussuhteen.

Rakastelukohtauksessa kuoro riisuu viittansa suihkulähteen veden pulputessa.

Rakastavaiset: opettaja ja hänen nuori oppilaansa.

Kuoro makuulla naamiot otsalla.

Kuoro kommentoi rakastuneen Héloïsen tunnekuohuja.

Stilisoitu animaationomainen vesi hukuttaa kuoron aaltoihinsa.

Lavastus, vaikka se olikin pienimuotoista vei yllättävän paljon huomiotani. Samalla kun tuskailin videoklippien toimivuutta minun piti huolehtia tarpeisto paikalleen. Toimena ei niinkään aikaavievä, ajatukseni oli vaan muualla ja minulla oli hankala muistaa että vastasin myös tarpeistosta.

6 Yhteenvetoa ja oman työn arviointia

6.1 Veden symboliikasta

Puhuimme ohjaajan ja pukusuunnittelijan kanssa heti alusta lähtien vedestä. Veden virrasta, aalloista, heijastuksista, vyöryvästä vedestä ja lakonisesti virtaavasta joesta yhteisymmärryksessä siitä että vettä käytetään kuvaamaan tunteita. Myöhemmin pohdin valintamme ja tutkin sen symboliarvoja.

Vesi on yksi peruselementeistä ilman, maan ja tulen ohella. Se on elämää ylläpitävä peruselementti, mutta sillä on myös tuhoava puolensa. Raamatun luomiskertomuksessa Jumalan Henki liikkui vetten päällä. Tämän jälkeen tuli valkeus ja taivaanvahvuus, eli veden ja ilman erottava vaakahorisontti, maailmankuvan ensimmäinen havainnon mukainen ulottuvuus. Monen muun uskonnon luomiskertomuksissa vesi näyttää myös ratkaisevaa osaa. Knuuttila, 2002

Kalavalaisessa maailmassa meri on maailman alku, vesi keskeinen matkanteon väylä. Mereen uponnut sampo tekee meren pohataksi, rikkaaksi. Vesi erottaa Tuonelanjokena tämän maailman tuonpuoleisesta. Veteen hukuttautuu vanhaa Väinämöistä pakeneva Aino. Vesi on vanhin voitehista, saunassa puhdistautuminen matkavalmistelujen tärkeä osa. Loitsuissa manataan sadetta sinne missä sitä tarvitaan. (Lehtipuro, 2002)

Vesi ei jätä ketään turraksi, kaikilla on siihen henkilökohtainen suhde, jonka jokainen meistä on luonut jo ennen kuin olemme kokeilleet keuhkojemme toimivuutta ilmakehässä.

Veden käyttö kuoron päälle heijastettuna elementtinä oli oikealta tuntuva ratkaisu. Veden voima, joka sekä virvoittaa että hukuttaa alleen. Pieni tuulenvire vedenpinnassa tai auringonvalossa kimalteleva vedenpinta on iloa ja positiivista rauhaa tuova elementti. Myrsky tuhoaa, aallot nielevät alleen kaiken. Psykologian näkökulmasta vesi on vertauskuva persoonallisuuden syvistä tiedostamattomista kerroksista. Vesi on elämän antaja ja ylläpitäjä, kaiken tiedostamattoman energian perussymboli. (Biedermann, 1996)

6.2 Työskentelystä

Ville Saukkosella on vahva visuaalinen ote ohjauksiinsa. Minun olisi pitänyt kuitenkin kuvausvaiheessa uskoa enemmän itseeni ja omiin intuitioihini eikä tukeutua ohjaajan näkemyksiin. Osaan toivottavasti vastaisuudessa myös erottaa kuvausvaiheessa työtapojen erilaisuuden teatteriohjaajan ja video-ohjaajan välillä.

Työskentely pukusuunnittelija Janne Renvallin kanssa oli mukavaa. Hänen kanssaan pidimme yhteyttä pitkin kesää ja kerroimme työmme vaiheista. Renvall kertoi kuoron pukujen värjäämisistä ja minä kuvatusta materiaalista.

Valosuunnittelijan rooli on minulle tuttu, työtavat ovat tuttuja: piirrän ja hahmottelen näyttämökuvia pitkin harjoitusta, teen harjoitusvaloja joiden pohjalta alan pikkuhiljaa tehdä lopullista valosuunnitelmaa. Osaan arvioida kuinka kauan mikäkin työvaihe kestää.

Käytin osittain samoja työtapoja nytkin. Projisoinnissa ja lavastuksessa en vaan osannut arvioida työmääriä oikein ja ottaa tarvittavaa tilaa; ehdottaa palavereja harjoitusten jälkeen ja tarkistaa aikataulullisia seikkoja. Editointiohjelman opettelu ja toisaalta mediaserverin ohjelmoiminen oli aikaa vievää, enkä osannut delegoida töitäni tarpeeksi.

Produktion suunnitteluvaiheessa on hankalaa hahmottaa aikatauluja kun tarkkoja suunnitelmia ei vielä ollut. Olin mukana hyväksymässä tuotannon aikataulut, mutta silloin projisointipintana oli ajateltu pelkkää tylliä ilman suuritöistä paperipintaa. Idea oli mielestäni hyvä ja lähdin sitä toteuttamaan. Kompastuin työn hitauteen.

Kyse on myös tietynlaisesta "tahtotilasta"; tekeminen on niin palkitsevaa että halusin ehkä enemmän kuin mitä loppujen lopuksi ehdin.

Tuotannon suunnittelu ja aikatauluttaminen on haastavaa ja taiteellinen prosessi muuttaa usein alkuperäiset suunnitelmat.

Ehkä juuri se on syynä siihen että pidän työstäni erityisen paljon.

Lopputuloksesta tuli tyylikäs, tekijöittensä näköinen teos, josta oli neljä kohtalaisen täyteen myytyä esitystä.

Kriitikot suhtautuivat teokseen myönteisesti ja kaksi lehteä kolmesta kiinnittivät positiivista huomiota visualisointiin. Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladet kiittelivät esityksen visualista ilmettä, kun Aamulehti keskittyi kehumään Jani Sivénin nerokasta sävellystä ja teoksen musiikillista antia.

Liitteessä ovat Hesarin ja Hufvudstadsbladetin leikkeet.

.

Lähteet

Berger, John. 1984. *Toisinkertoja*. 1. painos. Jyväskylä: Gummerus

Biedermann, Hans.1993. *Suuri symbolikirja*. 5.painos. Juva: WSOY

Haastattelu. Nyman, Timo. *Suomen Kansallisoopperan projisointisuunnittelija*.
19.2.2009.

Kemppainen, Matti.1999. *Enkelten aika*. Helsinki: Loki - Kirjat s.13 -14

Sepänmaa, Yrjö ja Heikkilä – Palo Liisa. 2002. *Vesi vetää puoleensa*. 1. painos.
Helsinki: Maahenki Oy

Wikipedia, Augustinus, luettu 16.4.2009

Liitteet

ARVIOITA

Sellosali juhli Sivénin oopperalla

Jani Sivén: Abélard & Héloïse Sellosalissa. Libretto: Samu Niskanen. Ohjaus: Ville Saukkonen. Musiikinjohto Jani Sivén. Mari Palo, sopraano, baritonit Jaakko Kortekangas ja Juha Kotilainen. Tomas Djupsjöbacka, sello, Matti Sunell, lyömäsoittimet, Kamarikuoro Audite.

OOPPERA. Keskiajan tutkija **Samu Niskanen** herätti henkiin 1100-luvun pariisilaisen rakkausdraaman kirjoittamalla tapahtumista kaunista kieltä soljuvan libreton, jonka **Jani Sivén** sävelsi tunnin mittaiseksi kamarioopperaksi.

Tilausteoksellaan Sellosali juhlisti omaa 5- ja Espoon 550-vuotista taivalta. *Abélard & Héloïse* tehtiin yhteistyössä Kansallisoopperan ja Helsingin konservatorion kanssa.

Oopperassa nuori pappi nai raskaana olevan Héloïsen salaa. Tämä muuttaa luostariin, pois juorujen keskeltä. Kasvatti-isä luulee Abélardin hylänneen vaimonsa ja lähettää kolme miestä kastroimaan tämän. Epilogissa Héloïse yrittää löytää tien ulos surusta.

Sivén on säveltänyt tarinan kolmelle solistille, sellolle, lyömäsoittimille ja kuorolle. Kaikki on oikeassa mittasuhteessa. Musiikki on tonaliteetiltaan melko yksinkertaista, jopa yksitoikkoista. **Tomas Djupsjöbackan** yksinäinen sello saa vastamelodioita lauluista, **Matti Sunell** pitää lyömäsoittimillaan huolta väreistä ja pulssista. Parin nousun, puheosuuden ja kuiskailun katkaisema tasainen virta pysyi kiinnostavana muusikoiden ansiosta.

Mari Palo, **Jaakko Kortekangas** ja **Juha Kotilainen** (Fulbert) tekivät upeaa työtä. Roolihahmot syvenevät varmasti vielä.

Kuoron soundi oli ehkä tarkoituksellisesti kireä, mutta esitys kestäisi hyvin lisää värejä. Toimijana ja ”lavasteina” kuoro lunasti paikkansa

Ville Saukkosen säästeliään tyylikkäässä ohjauksessa. Pienillä muodostelmilla, **Peteri Heiskasen** valaistuksella ja **Janne Renwallin** moneksi muuttuneilla puvuilla syntyi pala ajan huminaa, jota **Nina Sivénin** kuvapintojen projisoinnit vahvistivat.

Annmari Salmela

HS 17.10.2008

En kärlekssaga höljd i dunkel

HBL 17.10.2008

OPERA

■ ABÉLARD & HÉLOÏSE

Kompostör och dirigent: Jani Sivén. Libretto: Samu Niskanen. Regi: Ville Saukkonen. Dräkter: Janne Renvall. Ljus: Petteri Heiskanen. Visualisering: Nina Sivén. Sol: Mari Palo, Jaakko Kortekangas, Juha Kotilainen, Tomas Djupsjöbacka, cello, Matti Sunell, slagverk. Kammarkören Audite. Sellosalen 15.10.

Avgörande är inte storleken utan hur man använder den: orkestern, alltså. Den är i minsta laget, men används på ett fullkomligt finurligt sätt i **Jani Sivéns** nyskrivna kammaropera *Abélard och Héloïse*.

Och vad hade väl passat bättre för Sellosalen än att fira sitt femårsjubileum med detta beställningsverk för tre solister, kör, slagverk och sist men inte minst en cello!

Då kan man fråga sig om man behöver en hundramannaorkester med femtio filande violer för att få en opera att fungera. I fallet *Abélard och Héloïse* är svaret nej. Här är det i stället **Auditekören** som står i blickfånget med sin kristallklara klang.

Från första ton hörs att detta är väl inövat och kommer att bli bra. Mans- och kvinnorösterna följer tätt på varandra och tillsammans är de stora nog att backa upp hela föreställningen. Inga onödiga pauser, i stället ständig framåtanda och utveckling.

Tomas Djupsjöbackas cello är också en pärla. Ställvis är den det enda som hörs, men den fyller salen med sin varmt berättande stämma.

NINA SIVÉN

ROMANTISKT. Jaakko Kortekangas och Mari Palo är de älskande i operan *Abélard och Héloïse*.

I korthet handlar operan om den unga **Héloïse** som lär känna filosofen och läromästaren **Abélard** i Paris på 1130-talet. I **Samu Niskanens** libretto verkar *Abélard* titta på *Héloïse* med glimten i ögat redan från första stund, något som naturligtvis lägger grunden till ett intimt romantiskt förhållande, som dock måste hållas i dunkel för att inte förstöra *Abélards* karriär!

För några år sedan gjordes filmen *Flicka med pärlörhänge* (Storbritannien, 2003) om ett motsvarande ämne, om den store mästaren **Vermeer**, hans unga piga som modell och den sensuella spänningen mellan dem. Jämfört med den filmen, som skildrade berättelsen i en påfallande

ljus ton, är *Abélard och Héloïse* raka motsatsen. Salen och scenen är beckmörka, med undantag för strålkastarna som kastar sitt sträva ljus på huvudrollsinnehavarna. Välkommen till mörka medeltiden!

Visualiseringen är räddningen. När det är som mörkast träder de visuella projiceringarna fram och gör åter föreställningen lukrativ.

Berättelsen flyter och handlingarna illustreras ställvis slagkraftigt i **Ville Saukkonens** regi. Kärleksscenen då *Héloïse* befruktas är toppen och gjord med smak – här är det inte huvudpersonerna utan kören som får lov att klä av sig och illustrera handlingen.

Solistrollerna då? **Juha Kotilainen** hade åtagit sig rollen som *Héloïses* farbror och fadersgestalt **Fulbert**, en roll som han tolkade med all tillbörlig auktoritet. Själva rollen kunde dock ha fått vara mera nyanserad, för *Kotilainens* höga pianissimo lät slutligen mera njutbart än de många påträngande raseriutbrotten, som *Sivén* inkluderat i var och varannan fras.

Jaakko Kortekangas som tjejtjusaren *Abélard* var tyvärr aningen ojämn, medan hans motpart **Mari Palo**, som den vackra *Héloïse*, var i god form och nästan genomgående klingade som kronjuvelen som krönte verket.

Abélard och Héloïse ges i dag, i morgon och på söndag i Sellosalen i Alberga och är väl värd till och med ett andra besök för den som var med på premiären.

WILHELM KVIST

kultur@hbl.fi

